

הסיבוב החמישי בעיני פרשנים ערביים

סא"ל יונה

משותפת לשני הפרשנים הקביעה, כי הפסקת האש הנוכחית היא, בהכרח, זמנית, וזאת מחמת סיבות אחדות, הנובעות ממהותו של הסכסוך הערבי-ישראלי. מהות הסכסוך אינה אם ייקבע הגבול בין ישראל לשכנותיה קילומטרים אחדים מערב רבה או מזרחה מקוי הפסקת האש, כי אם עצם המשך קיומה של ישראל כמדינה ריבונית בעלת זהות יהודית. מאידך גיסא, קבלת תביעותיה של ישראל לגבולות ביטחון והסתלקות מן הזיקה לגורלם של הפלסטינאים משמעה, לגבי המדינות הערביות, כניעה ואבדן סיכוייהן להפוך גורם בעל השפעה מדינית במפה הבינלאומית. אל-איובי מסכם זאת במלים הבאות:

„גורמי המאבק הערבי-ישראלי והריפותו, ההופכים אותו לסכסוך שעניינו להיות או לחדול, עומק האיבה שהצטברה משך עשרים ושש שנות מאבק דמים וחוסר האפשרות למצוא פתרון, שיבטיח הן את זכותו של העם הפלסטינאי לשחרור ולשיבה והן את המשך קיומו של האימפריאליזם הגזעני (קרי: ישראל) על אדמת המולדת — כל אלה הופכים פיתרון כלשהו, שיושג בגיבנה לאחר מאמצים רבים, לפיתרון זמני, שאין בכוחו לעקור את שורשי המאבק או לשים לו קץ. שני הצדדים היריבים יודעים היטב, כי פיתרון כזה אינו אלא מוצא בלתי צודק ובעל אופי זמני. יתכן, אמנם, כי מצב זה יחזיק מעמד חודשים או אף מספר שנים, אולם הוא טומן בחובו זרעים של מאבק מזויין חדש, אשר יפרוץ בהיווצר התנאים המתאימים.“

מאפייני „הסיבוב החמישי“

אל-איובי מונה שישה מאפיינים של המלחמה הבאה:

- א. המלחמה תהיה בהכרח קצרה, שכן מעצמות-העל מחזיקות בידן את המפתחות לאספקה של נשק קונבנציונלי מתוחכם לאיזור; הן לא תרשינה מלחמה ממושכת או נרחבת באיזור כה רגיש, שבו מצוי המאגר החיוני של האנרגיה, אשר אם ייפגע או יושמד עלול להיגרם משבר כל-

ישראל ולא תיסוג מכל האדמות הערביות, ולא תכיר בזכויות הפלסטינאים.“

בהתבססם על דברים אלה הרבו בחודשים האחרונים פרשנים וכתבים צבאיים ערביים לעסוק בסוגיית „הסיבוב החמישי“ הבלתי נמנע. חלק ניכר מהם דן בהיבטיה המדיניים של המלחמה העתידה, תוך הוקעת ישראל, אשר מדיניותה נועדה, בפועל, להנציח את הקיום הנוכחיים של הפרדת הכוחות, ולכפות שוב על מדינות ערב את המצב של „לא שלום ולא מלחמה“, אשר לשם שינויו יצאו מצרים וסוריה למלחמה באוקטובר 1973. פרשנים אחרים ניסו לעמוד על דרכי הפעולה האפשריות של שני הצדדים אם תתחדש המלחמה, תוך ניתוח הזירה, יחסי הכוחות והתפיסה הבטחונית הכוללת של שני הצדדים, במטרה להגיע ל„תסריט“ (Scenario) אפשרי, אחד או יותר, של המלחמה הבאה. ניתוח מלחמת אוקטובר והלקחים שהפיקו הימנה שני הצדדים — או שהיה על הצדדים להפיק, לדעת הפרשנים — הם נקודת המוצא של ניתוחים אלה.

מתוך כל אלה בחרנו להביא הפעם קטעים מארבעה מאמרים שפורסמו בקיץ האחרון בשני שבועונים לבנוניים, והדנים בהיבטים שונים של „הסיבוב החמישי“ — מאמרו של המוקדם (לויט. קול). בדימוס היתים אל-איובי, פרשנו הצבאי של השבועון אל-אסבוע אל-ערבי, „המלחמה החמישית — מתי, כיצד והיכן“, שהתפרסם ב-10 ביוני 1974, וסדרה בת שלושה מאמרים משל מחמוד עזמי, פרשנו הצבאי של השבועון אלדסתור, שהתפרסמו בגליונות השבועון ב-19 באוגוסט, ב-26 בו וב-2 בספטמבר 1974.

המערכת

כבר בעיצומן של השיחות להפרדת הכוחות בחזית הדרום בחורף האחרון נשמעו בקהיר קולות שהטעימו, כי מלחמת אוקטובר לא היתה אלא השלב הראשון במאבקן של מדינות העימות ל„חיסול תוצאות התוקפתנות“. הדוברים המצרים הוסיפו, כי חידוש המלחמה הוא אקט צפוי, אם ישללו המאמצים למצוא לסכסוך עם ישראל הסדר מלא בדרכים מדיניות — הסדר שיענה, כמובן, לדרישות הערבים ולציפיותיהם. זוהי רוח הדברים הנשמעים מקהיר ומדמשק גם במשך כל התקופה שחלפה מאז נחתם ההסכם להפרדת הכוחות בחזית הדרום (17 בינואר 1974) ובחזית הצפון (5 ביוני 1974). נשיא מצרים חזר וביטא עמדה זאת פעמים רבות, דרך משל, באיגרת ששיגר ב-4 במאי 1974 ליו"ר מועצת המהפכה של לוב ולחבריה:

„מצרים רואה את עצמה נתונה בעימות ממושך, אשר לא יסתיים אלא לאחר שיפנה האויב כל שעל של האדמות הערביות ומשיוחזרו זכויותיהם של כל העמים הערביים, ובראשם עם פלסטין... מצרים לא הפסיקה את המלחמה אלא כדי לצבור כוח, שיאפשר לה להמשיך בצעידתה.“

שר המלחמה של מצרים, המושיר (מרשל) אחמד אסמאעיל עלי הרבה אף הוא להתבטא באורח דומה. באחרונה הוסיף גם את עיקריה של ההערכה, כי חידוש המלחמה יתכן באחד משני המצבים הבאים:

- א. ישראל תנסה לעשות מעשה תוקפנות נגדנו כדי להחזיר לעצמה את יוקרתה ובמטרה להגיע לגיבנה מתוך עמדה של כוח.
- ב. אנו נחדש את הלחימה, לשם שחרור אדמותינו בכוח, אם תתעקש

1. מדברים שאמר בראשית אוקטובר 1974 בסימפוזיון שנערך מטעם אגודת העיתונאים בקהיר (סימון מקהיר, 13 באוקטובר 1974).

כלי עולמי. היקף התערבותן של המעצמות להפסקת המלחמה, מהירותה ואופיה יהיו פועל יוצא של מאזן הכוחות, אשר ייווצר בזירת הקרבות בימים הראשונים של המלחמה. שכן, כללי הדטאנט יאלצו את המעצמות להתערב, ביחוד אם היא אחד מן הצדדים הלוחמים צפוי לתבוסה מוחצת.

ב. המלחמה תהיה הרסנית מקודמותיה — יופעלו בה כוחות רבים יותר, מצוידים בנשק רב ומשוכלל יותר שייצור עוצמת אש גבוהה יותר. אין זה מן הנמנע, כי המלחמה תועתק מקוי החזית הקדמיים אל העורף וזאת עקב הגברת יכולתם של שני הצדדים להפציץ מטרת בעומק, והי-זוק עוצמתם של כוחותיהם המוטסים וה-מונחתים.

ג. מדינות ערב יוכלו להשיג הפתעה אסטרטגית כוללת בשלוש הזירות וליטול את יוזמת ההתקפה, שכן כוחותיהן המזוינים מבוססים על צבא סדיר, ערוכים דרך קבע בקרבת הגבולות, ומסוגלים לפתוח במתקפה בלא כורח של גיוס מילואים מוקדם. מן הצד האחר לא תוכל ישראל להשיג הפתעה כזאת, שכן ריכוז כוחותיה למתקפה מחייב גיוס מילואים בהיקף רחב, שהוא כשלעצמו יהווה אתראה מספקת. ישראל תוכל אמנם לתקוף במפתיע מן האויר, כפי שעשתה ב-5 ביוני 1967, שכן גיוס כוחותיה האוויריים אינו דורש זמן רב ואפשרי תוך שמירה על סודיות מלאה. אולם עליית רמת הכוננות והעירנות בצד הערבים, רשתות המכ"מ והגנת הנ"מ המפותחות, וכן גם הסתרת המוטסים במ-קומות מבוצרים — כל אלה יפחיתו את השפעתה של מכה אווירית ראשונה, ויאלצו את האויב לשלם מחיר גבוה במטוסים ובטייסים.

ד. צה"ל יכנס למלחמה במבנה מאוזן יותר של עוצבותיו, שיכללו, נוסף לשריון ולח"ר, גם מספר גדול יותר של תותחים ושל טילים נ"ט. איזון זה הוא אחד הלק-חיים של מלחמת אוקטובר, בה הוברר לישראל, כי נוכח התגבור הרב שחל במ-ערכות ההגנה האווירית של הערבים, תוכל לסמוך בעתיד רק באופן חלקי על סיוע אווירי לעוצבות היבשה. עם זאת, מאפש-רים משאביה המצומצמים בכוח-אדם, רק גידול מוגבל ביחידות החי"ר וביחידות סיוע, ולפיכך יאלצו כוחות צה"ל להת-בסס, גם בעתיד, על טנקים בלא חי"ר מספיק.

ה. באויר צפויה ירידה בולטת בעליונות האווירית שממנה נהנתה ישראל בעבר, כיוון שמדינות ערב רוכשות מטוסי קרב הפצצה אפ-1 מצרפת ומטוסים מיג-23 ומיג-25 מבריה"מ.

ו. הקרבות בים יתנהלו בעת ובעונה אחת בים-התיכון ובים-האדום ולא יהיו מוגבלים עוד לפעולות בקרבת החופים, כי אם ילוו בהסגר ימי ובקרבות לפריצתו בשני הימים. במבצעים הימיים יקחו חלק שייטות הכוללות סירות טילים שטח-שטח, טרפדות, צוללות וסירות טילים שטח-אוויר. המבנים הימיים יסתייעו במטוסי קרב ארוכי-טווח ובמסוקים מצוידים בטילים אוויר-שטח.

מטרות המלחמה

מניחות המאפיינים האפשריים של המל-חמה הבאה, מגיע אל-אויבי להגדרת מטרותיה מנקודות-המבט השונות של ישראל והערבים. המשותף לשני הצדדים הוא קביעת מטרות ברורות, אם גם מוגב-לות מבחינת יעדן הסופי; המלחמה כולה תתנהל במסגרת המגבלות הבין-לאומיות שעליהן עמד בניתוח המאפיינים.

ישראל תשאף להשמיד את כוחותיהם המזוינים של הערבים מבלי לכבוש שט-חים ערביים נוספים. ישראל מודעת לכך, שכיבוש שטחים נוספים לא יגרום לכניעת הערבים או לשבירת רצונם, אלא ירחיק עוד יותר כל סיכוי להסדר של הסכסוך. מטרתה תהיה, על כן, למנוע ניצחון ערבי על-ידי השמדתה של מכונת המלחמה הע-רבית. באשר לערבים, קיים אמנם סיכוי סביר מבחינה צבאית, להשיג ניצחון היס-טורי מכריע על ישראל, אולם הם יודעים, גם, כי ניצחון כזה הוא בלתי אפשרי במ-צב הבין-לאומי הנוכחי. המקסימום שיוכלו להשיג הוא שחרור האדמות שנכבשו ב-1967, השמדת הכוח האנושי והתשתית הכלכלית של ישראל, וזעזוע מחודש של החברה הישראלית, נוסף לזה של 1973. הודות לזעזוע כזה, תיווצר במדינה הצי-ונית תחושה של חוסר ביטחון וחוסר טעם במלחמה נוספת נגד הערבים. הנהגתה של ישראל תצטרך לבחור בין קבלת התנאים של פיתרון צודק לבין הסתלקות ויציאה מאיזור הסכנה.²

2. בפועל אין אויבי מציג בתסריטו שתי אפשרויות, שכן המדובר באפשרות אחת המ-נוסחת בשני ניסוחים, שרק קו דק ביותר מב-דיל ביניהם. "פתרון צודק" לדעת הערבים ו"פירוק" מרצון של מדינת ישראל אינם אלא שני צדיה של אותה המטבע. — המ ע ר .

האסטרטגיה שעל הערבים לנקוט בה לפי לקחי מלחמת אוקטובר למסקנתו של אל-אויבי, לפיה תהיה המל-חמה הבאה קצרה ומוגבלת במטרותיה, שותף גם מחמוד עזמי, המעמיד אותה כבסיס לגיתוחו את האסטרטגיה שעל הערבים לנקוט במלחמה הבאה.

מלחמה קצרה מנוגדת, למעשה, לתפיסת היסוד הבטחונית-אסטרטגית הכוללת של הערבים. שכן, "מלחמת בוק" מעין זו, תואמת את משאביה המוגבלים של ישראל, המבססת את כוחותיה המזוינים על גידותן של עוצבות השריון ועל כושר ההפצצה ורבי-התכליתיות בביצועים של חיל האויר. מאידך גיסא, מלחמה ארוכה מאפשרת לכוחות המזוינים של הערבים לגייס את משאבי כוח-האדם שלהם במלואם, לארגן את מאמציהם ולהתאימם לאיטיות היחסית של תנועתם ולשיטות הלחימה שלהם. יתר על כן, מלחמה מתמשכת פירושה התשת מקורותיה הכוללים המוגבלים של ישראל — תוצאה שאם תושג מהווה, כשלעצמה, הישג ניכר לערבים. ואכן, במלחמת אוק-טובר הצליחו הערבים לראשונה, בהשוואה למלחמות הקודמות, לכפות על ישראל מלחמה ממושכת יחסית. הם הצליחו בכך כתוצאה מהכנה שנמשכה שנים, בקובעם לעצמם מראש יעדים מדיניים וצבאיים מוגדרים, ובנטלם לידיהם את יוזמת ההת-קפה. אולם, הצלחתו של צה"ל לעבור למתקפת-נגד — לאחר שהחזיר לעצמו את שיווי משקלו, שהתערער בעקבות ההפתעה של המכה הראשונה החזקה והמוצלחת, מבחינת ההכנות והביצוע, שהנחיתו מצ-רים וסוריה — חשפה את העובדה, כי היקף ההכנות הצבאיות המוקדמות של הערבים, לא הספיק לניהול מלחמה ממו-שבת. כתוצאה מכך השיגו הערבים רק באורח חלקי את המטרות הצבאיות המוגבלות שקבעו למלחמה. הלקח היסודי שעל הערבים להפיק מכך הוא, כי ההכנות למלחמה הבאה — יהיו יעדיה המדיניים והצבאיים מוגבלים ככל שיהיו — חייבות להיות בהיקף שיתאים למלחמה ממושכת ומקיפה.³

תכנית המלחמה של מצרים וסוריה נועדה להגשים מטרות מדיניות. הקשר בין המהלכים הצבאיים למטרות המדיניות היה ברור יותר בחזית הדרום מאשר בחזית הצפון, בשל המהירות הרבה בה עברה ההדגשות מכאן ולהבא הן שלנו. — המ ע ר .

ישראל להתקפת-נגד בחזית הצפון, במלחמה חיסלה את ההישגים הצבאיים הראשונים של צבא סוריה בגולן, ופתחה פירצה רחבה בקוי ההגנה הסוריים בציר קוניטרה-דמשק. לעומת זאת, האיחור שחל בהתקפת-הנגד של צה"ל בחזית הדרום, אשר החלה ב-15 באוקטובר, איפשר לכוחות המצריים להשיג את חלקה הראשון של תוכנית המתקפה — צליחת התעלה, חיסול קו בר-לב, והקמת ראשי-גשר חזקים, בעלי יכולת עמידה בפני התקפות הנגד הראשונות. חלקה השני של התכנית קבע את העמקת ראש הגשר עד לעומק 30 קילומטרים, השתלטות על קו הגבעות המקבילות לתעלה ושם — התבססות להגנה. בין שני שלבי-היסוד של התכנית הפריד שלב ביניים של "עצירה טקטית", שבמהלכו אמורים היו לחצות את התעלה הכוחות, אשר נועדו להעמיק את ראש הגשר. זו היתה התכנית המקורית. אולם, האטיות שבה תוגבר ראש הגשר בכוחות שריון וביחידות הגנה אווירית, וכן היעדר כמות מספיקת של תחמושת וציוד, מנעו את השלמת ביצועה של התכנית.

את תוצאות המלחמה בחזית הדרום יש לבחון גם בהיבט נוסף. תכנית המלחמה עצמה, בקבעה את שלב "העצירה הטקטית", שיקפה את חוסר הביטחון ביכולת העצמית, שנבע מתבוסת 1967, את החשש מכוחו האווירי של האויב ומחוסנו של קו בר-לב, וכן את האמון המוגבל שרחשו המפקדות הצבאיות לנשק הסובייטי; כל אלה יחדיו יצרו את האגדה בדבר העליונות הצבאית של ישראל. אף שניתן להבין כל זאת, ברור כי התכנית המקורית מנעה על כן מן המצרים לנצל את ההצלחה הגדולה, שאירעה בסוף היום השני למלחמה, כאשר ברשות המפקדה הישראלית נותרו 90 טנקים כשירים בלבד, מתוך 250—300 הטנקים שהיו לה משרצה המלחמה. ניצול ההצלחה במצב זה, תוך פיתוח מתקפה מהירה לכיבוש קו הגבעות או המעברים המרכזיים במערב סיני, נראה למפקדה הצבאית המצרית כהרפתקה מסוכנת, אשר מוטב להימנע מפיתוייה.

מלחמת אוקטובר הוכיחה, אם כך, כי לא די בהצלחות המושגות בשלב הפתיחה, אלא די בועזוע תיאוריית הביטחון הישראלי ובהמרצת מעצמות-העל להתעניין בסכסוך הערבי-ישראלי, כדי להגיע ליישום מעשי ומלא של החלטת מועצת

הביטחון 242 וההחלטות האחרות, המשלימות אותה. מניתוח זה מגיע עומי ללקח הבא, שהוא פיתוח הלקח היסודי שהובא לעיל: כל תכנית ערבית למלחמה הבאה, ככל שתהיה מוגבלת במשכה ובמטרתה המדינית, לא תשיג את מטרתה, אלא אם כן יושמד במהלכה חלקם העיקרי של כוחות האויב — או, לפחות, אותו חלק המסוגל לתקוף. מכאן נובע, כי על כל המהלכים הצבאיים להיעשות תוך חופש תנועה אסטרטגי, אופרטיבי וטקטי (כלומר, משוחררים מכבליה של תכנית מבצעים נוקשה), כאילו נועדו להשמיד לחלוטין את כוחות האויב ולכפות עליו את כוח רצוננו המלא.

השלב הראשון של מלחמת אוקטובר, בשתי החזיתות, הוכיח כושר תכנון, ארגון ושליטה על הגייסות. הודות לכל אלה הצליחו המצרים לחצות את התעלה בחמש דיביוזיות, ואילו הסורים הטילו למערכה שלוש דיביוזיות ממוכנות ושתי דיביוזיות משוריינות. גיהול המבצעים בשתי החזיתות היה מחוכם ומוצלח ביותר כל עוד נעשה בהתאם לתכנית שהוכנו בעוד מועד ואשר הכוחות התאמנו בביצוען תקופה ארוכה לפני שהחלו הקרבות. אולם, אך הוגשמו המטרות שנקבעו בשלב הראשון של התכנית — עברה היוזמה לצד הישראלי. בתכנון המוקדם של המלחמה הועדו רכו התקפות-נגד ישראליות והוכנו להן מהלכי תגובה. אולם, מאחר שהתקפות-הנגד הישראליות חרגו מההערכה המוקדמת, לקה הביצוע של התגובות הערביות למהלכים הישראליים בקיפאון והתאפיין באיטיות-תגובה רבה. במיוחד בלטה היכולת הנמוכה לפעול במסגרת מלחמה ניידת, המתבססת על הפעלת עוצבות גדולות של שריון, תוך שיתוף פעולה הדוק עם יחידות ממוכנות ועם כוחות האוויר הטקטיים. זהו הלקח השלישי של מלחמת אוקטובר, ותנאי מוקדם להצלחת הערבים במלחמה הבאה חייב להיות ישומו המלא, היינו, מוטל על הרמות השונות של הפיקוד והמטה להתרכז באימונים בניהול מלחמה ניידת תוך הערכת מצב ותגובה מהירות עוד יותר. כן הכרח לפתור את בעיית העברתם מהיריה של נתוני מודיעין לגורם מקבל ההחלטה בכל הרמות, כדי למנוע הישנות של פעולות צה"ליות דוגמת צליחת התעלה באיזור דוורסואר וההבקעה באיזור סעסע שבחזית הצפון.

מלחמת אוקטובר המחישה היטב, כי כוחות החי"ר הערביים — ובמיוחד המצריים — גילו רמת הפעלה גבוהה של אמצעי נ"ט החדשים, דוגמת הטילים נ"ט "סנאפר" ו"סאגר". כן גילו צוותי ההגנה האווירית, בשתי החזיתות, כושר גבוה בהפעלת טילים קרקע-אוויר א.ס.6 ו-א.ס.7 ותותחים נ"מ מתנייעים זט.אס.יו. (Z.S.U.) 23 רבי-קנים, הופעלו גם טילים קרקע-אוויר וסוגים שונים של תותחים נ"מ, אשר הופעלו עוד לפני מלחמת אוקטובר⁴. ההפתעה שנגרמה לכוחות צה"ל מעילותן הטקטית של מערכות ההגנה האווירית והנ"ט, היא אשר זיעזעה את מנגנון המלחמה הישראלי, שהיה מבוסס ביסודו על שיתוף הפעולה בין הטנק למטוס במלחמה ניידת מהירה. ואולם, מלחמת אוקטובר גם המחישת, כי טקטיקת ההתקפה של הצבאות הערביים נפלה כהרבה מן הרמה הגבוהה של הטקטיקה שהפעילו בהגנה. במלחמה הבאה יופעלו בוודאי שוב טילים נ"ט ונ"מ בקנה-מידה נרחב, וזאת על-ידי צבאות שני הצדדים; אולם אלה לא יבטלו את תפקיד הטנק או מטוס הקרב-ההפצה בלחימה. הכרח לזכור גם, כי הכוחות הישראליים הצליחו לפתוח את שתי הפרצות בדוורסואר ובסעסע ולהרחיבן, למרות הטילים נ"ט ונ"מ שהופעלו בהצלחה כה רבה על-ידי הכוחות הערביים. הצלחת טקטיקות ההגנה במלחמה הרביעית, אסור שתהיה יסוד לדוקטרינת הלחימה של הכוחות הערביים במלחמה החמישית. זאת ועוד: קרוב לוודאי שהאויב הישראלי, אשר הופתע במלחמה הרביעית מעילותן של טקטיקות ההגנה של הצבאות הערביים, יחפש תשובה מתאימה להן לקראת המלחמה החמישית. תשובה מעין זו עלולה לבטל את יעילותן של טקטיקות-ההגנה אלה, או לפחות לצמצם את השפעתן. על הערבים לפתח, אם כן, את הטקטיקה של מלחמה ניידת התקפית תוך הדגשת שיתוף הפעולה בין השריון, החי"ר וכוחות האוויר. כן עליהם לשקוד על קיום רמה גבוהה של טקטיקה הגנתית. זהו לקחה הנוסף של מלחמת אוקטובר, אשר על המפקדות של הצבאות הערביים ליישמו לקראת המלחמה הבאה.

4. פרטים על מערכות ההגנה האווירית, שהופיעו על ידי צבאות מצרים וסוריה במהלך מלחמת יום-הכיפורים, ניתן למצוא במאמרו של בסין עוציה "רשתות ההגנה האווירית", "מערכות" 238—239. — המערך.